

สำนักพิมพ์มัลลิกกุล

ลิลิต ๒๔๗๕

พระมงคลเทพมุนี

เรื่องย่อ

ลิลิตมหाराช ประพันธ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระมงคลเทพมุนี (เอี่ยม) เป็นคำประพันธ์ ประเภทลิลิต ในลักษณะลิลิตสุภาพ และโคลงฉันท์บาทกวี ลิลิตมหाराชนั้นมีเนื้อเรื่องที่แต่งตามเนื้อเรื่องของกัณฑ์มหाराชในเวสสันดรชาดก

เมื่อพระเวสสันดรทรงบริจาคบุตรทานแล้ว ชุชกก็พาสองกุมารคือชาลีและกัณหาเดินทางไป ชุชกขูดลากและเขียนตี ตวาดขู่ สองกุมารอย่างไม่ปราณี ถึงเวลาค่ำก็ผูกสองกุมารไว้ใต้ต้นไม้ ส่วนตัวเองก็ขึ้นไปนอนบนต้นไม้เพื่อหนีเสือ เทพผู้รักษาป่า ๒ องค์ จำแลงเป็นพระเวสสันดร และพระมัทรีมาปลอบประโลมดูแลสองกุมาร เทวดาช่วยย่นระยะทางให้ใกล้ขึ้น และเมื่อเดินทางมาถึงทางสองแพร่ง ทางหนึ่งจะไปเมืองของชุชก อีกทางหนึ่งไปกรุงเชตอุดร เมืองของพระเวสสันดร เทพเจ้าก็คิดใจให้ชุชกพาสองกุมารเข้าไปในเมืองนี้ คั่นก่อนที่ชุชกจะเข้าเมือง พระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงพระสรวินว่ามีชายผิวดำท่าทางกัซพะนำดอกบัวตูมคู่หนึ่งซึ่งดงามหอมกรุ่นมาถวาย โหรทำนายว่าพระญาติที่จากกันมานานจะกลับมาเฝ้า เทพเจ้าก็คิดใจให้ชุชกพาสองกุมารเดินผ่านพระลานเข้ามา พระเจ้าสุโขทัยจำพระนัดดาได้จึงทรงเรียกเข้าไปถาม ชุชกก็ทูลว่าพระเวสสันดรให้ทานสองกุมารแก่ตน

พวกอำมาตย์และชาวเมืองได้ฟังก็พากันติเตียนว่าพระเวสสันดรกระทำผิดธรรมเนียมที่บริจาคบุตรแก่กัณหา พระชาลีจึงทูลต่อว่าพระอัยกา "...ถ้าพระบาทมานิ่งได้ มละให้ไพร่ชาวสี่ปี เหล่ากระลีหมิ่นประมาท บิดุราชว่าทำผิด" แล้วทูลชี้แจงว่าพระเวสสันดรทรง "...มละบุตรบุตราเป็นมหาปริตยาต เพื่อพิบากปรมาภิเศกาจอมมกุฎ หมายพิมุติเบญจมาร พันกันดารแดนอาตุร ตามประยูรศัพท์ปัญญา" พระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงไต่ตัวสองกุมาร แล้วจัดพิธีบายศรีเวียนเทียนสมโภชหลานหลวงทั้งสองพระองค์ พระอัยกาทรงดำริให้พระชาลีไปทูลเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับเมือง แต่พระชาลีทูลให้พระอัยกาเสด็จไปเอง

ชูชกสิ้นชีวิตเนื่องจากร่างกายย่อยอาหารไม่ได้ พระราชาโปรดให้ป่าวร้องหาญาติมารับ สมบัติถึง ๓ วัน ก็ไม่มีใครมารับ จึงโปรดให้ส่งทรัพย์เหล่านั้นกลับเข้าท้องพระคลัง

ระหว่างเตรียมการเสด็จเขาวงกต เมืองกลิงครษัตริย์ซึ่งขอช้างปัจจัยนาเคนทร์ไปนั้น กลายเป็นเมืองที่ฝนตกเพาะปลูกได้ผล ไม่มีทุพภิกขภัยอีกต่อไป จึงส่งพรหมณ์ทั้งแปดให้นำช้างสำคัญเชือกนี้มาถวายคืน ขบวนเสด็จเป็นขบวนใหญ่มีดนตรีระโคม้นำหน้า พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางผุสดี และพระนัดดาทั้งสองพระองค์ พระชาลีเป็นผู้นำทางเสด็จ กองทหารเพียบพร้อมด้วย พลช้าง พลม้า พลรถ และเหล่าทหารซึ่งแบ่งเป็นกองถืออาวุธต่างๆ กัน เช่น ทวน กระบี่ ง้าว ดาบ หอก ธนู ฯลฯ กองทัพเดินทางได้วันละโยชน์ ครบ ๖๐ โยชน์จึงเข้าเขตอาศรมพระเวสสันดร

ลิลิตมหाराช

๑ พระ ปลัดเยี่ยมกล่าวอ้าง

อรรธไช

ม ครบแปลเป็นไทย

เทียบถ้อย

หา ความแต่ตาม ไสมย

สมะบาท สิบเอ็ดฤ

ราช กิจเกณฑ์ถูกข้อย

และได้ความถวาย ฯ

ร้อย๑ ศรีศรีสวัสดิพิพัฒน์บวร

กรประนตบาทบงกชยุคล

ทศพลวรรณ

ยกนรานุสรผู้สรวง

ศิวปวงปราชญ์กริมย์

มหาคมคุดยา

โทษรรมาสรวมอรรธ

ปรีชิตโลกุตร

เกลศรอนนรรรมย

ศิโรคมทักษิณา

อัญญาวิริยสงฆ์

จตุรงคยุคล

พุทธพลสราศก

จอมคิลกสมานุญ

เปนพิรุพหฐานสัตว์

จบจังหวัดตรีโลกา

สักการาทั่วทุกค้ำ

ทวยนรานุเรศท้าว

เทียบเบื่องบทศรี	แลนา ฯ
ร้อย๐ นบจักรีบรมนาถ	สุรราชมหาทวาร
ทรงพระญาณปรีชาขล	ท้าวสากลอนุกูล
ราชฎ์จำรุงสุโสมสร	คัสกรเกรงสยบ
แสงจ[สยามา	พระเดชานุกาพแผ้ว
ทวยทแก้วขำนาญ	ทวยทหารขำนิ
ทรงคำริห้การบำรุง	ศาสนผดุงเผด็จเจ้ญ
ทวยราชฎ์เข้ระดับอาตุร	เมืองออกมุลนิยมมา
ต่างภาษาสฤษดิวง	จำเริญทางพระราชไมตรี
กัปกรุงศรีอันไพศาล	เขเนรากลกรุงลอนดอน
หนึ่งนครอเมริกัน	เขรมันฝรั่งเศส
โปรตุเศสแลเดนมาร์ก	รววากยไมตรีเวีย
ออสตะเรียฮอลันดา	เจ้คภาษามาสมาน
บรรณาการดิเรกราย	ทูลถววยสัตยา
ขอไปมาสุจริต	พวกพาณิชย์มานองเนื่อง
เข้ใจเมืองอาณาเกษตร	ขอพระเศชจอมเทวินทร์
ปรมินทร์พระบาทเจ้า	มาปกเกล้าปริวัตร

จงจัดเสด็จจำญไร	กระลีไทยพิบัติพาล
หาญอย่าเห็นเข็ญอย่าไถ่	พระเกียรติบรมนาถไท้
เพื่องฟูพุทธธรรม	ท่านเทอญ ฯ
ร้าย๐ อภิวันทนศาสดา	มีมหาคุณมหันต์
ศาสนธรรม์โชติชลิต	วรมิตรมาตา
บิศุราบริรักษ์	ครุทักษิณคุณา
นบชาติาไท้ธารง	บุษบกหงสเทวราช
คเชนทรอาสน์เอราวัน	ศุภิสรรค์เลอบัลลังก์
เถลิงหลังพฤษภ	ครรรไลยจบทิมมพร
จักรกฤษณจรสุบรรณบิน	เชื้อบุรินทรทรงบุรี
หลักธานีอาณาเขต	ขอพระเดชแม่อุมา
คับสิขานนท้าวค้ำ	อย่าเกิดเพลิงเบียนร้าว
รอรุ่งกรุงศรี	ท่านเทอญ ฯ
โคลงบาทกฤษุข๐ พระมุนีนาถผ่องพัน	ไตรพัฏ
ตรีภพบำบวงบง	กชน้อม
นายกทมาสค์ตัว	เจนสู่ สารฤ
ไขกลับกรุงแก้วพร้อม	พรั่งกาล ฯ